

Kapitalizmin Buhranı, Toplumun Buhranı, Devletin Buhranı: Tartışma

Ceviren AYŞENUR GÜNDÜZ

François Hincker: Devletle ilgili araştırmaların çoğalmakta olması, zamanın bir işareti, halk kitlelerinin değişim isteğinin kesin politik değişim sorununa doğru kutuplaşmasının işaretidir. Şimdiki devlet, sosyalist devlet, kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde devlet, buhran içinde devlet, devlet içinde buhran — bunlar hepsi araştırılıyor.

«Devletin Buhranı» başlığını taşıyan kolektif bir eserin bugünlerde yayınlandığı biliniyor. **France Nowelle** de eserin yönetmeni olan Nicos Poulantzas ile bunun üzerinde kısaca tartıştım ve orada bu kitabın yazılarının birçoğu ile partimizin, özellikle ekonomi bölümü tarafından yapılan analizleri arasında belirli sayıda yaklaşımlar bulunduğunu kaydettim. Bununla birlikte, olayın derinine gidildiğinde, bu yaklaşımlar, var olan ve epey önemli de olan tartışmalar demeyelim ama ayrılıkları hafifletmemelidir: şimdiki buhranın niteliği, devlet buhranının niteliği, şimdiki devletin sınıfsal içeriği, sosyalizme geçişin demokratik yolu stratejisi. Nicos Poulantzas ve eserin öteki yazarlarının çoğunda, parti hakkında sürekli bir —nasıl denir— bir ekonomizm suçlaması görüyorum. Bana gelince, bunu bütünüyle reddediyorum ve zamanı gelince bu konuda düşüncemi açıklayacağım. Şimdilik, sırayla tartışmaya katılanların her birinin görüşünü anladığı şekilde açıklamasını istiyorum: Sırayla, Paul Boccara, merkez komitesi üyesi ve F.K.P. ekonomi bölümünün sorumlularından biri, Christine Buci-Glucksmann ve Manuel Castells, «Devletin Buhranı» kitabına yazı yazarlardan ikisi, Nicos Poulantzas ve ben.

Başlamadan önce, **Nouvelle Critique** okuruna hatırlatmak istiyorum ki, **Devletin Buhranı**, çok değişik ve aralarında her zaman an-

laşamayan bir düzine yazarın eseridir ve bir yazarın savunduğu görüşler hiçbir şekilde yazarlardan başka birine mal edilemez. Poulantzas, Castells, Christine Buci-Glucksmann kendi yazılarından ve kendi önerilerinden başkasından sorumlu değildir.

Paul Boccara: Partimiz «toplumun buhranı»ndan, yani temelini, şimdiki şekli ile kapitalist üretim tarzının yapısal buhranının, tekeli devlet kapitalizminin buhranının oluşturduğu, bütün somut toplumsal ve ekonomik formasyonun buhranından söz ediyor. Toplumun buhranının analizini, üretim tarzı ve ekonomik yapıları ile sınırlandırmak da, politik ideolojik, v.b. düzeylerdeki buhranı üretim tarzı ve ilişkileri düzeyindeki buhranla eklememek yanlış olur.

Oysa, tartıştığımız yazılarda belirleyici olan, o düzeyde olanların gerçek değerlerinin altında değerlendirilmesidir, ve bu politik analizde önemsiz değildir. «Ekonomizm»e saldırırken, «politizm»e, «ideolojizm»e, kayılıyor. Devletin bir çeşit içsel bir incelemesiyle çözümlenmesi gerektiği düşünülen sorunların çoğu, ekonomik temel düzeyinin gerçekten Marksist bir analiziyle, yani indirgeyici değil, eleştirel bir analizin getireceği cevabın öğeleri içinde çözülebilir.

Nicos Poulantzas: Bu görüşe katılıyorum ama kanımca bu sözler, F.K.P.'nin iktisatçılarındaki bir evrim olduğunu gösteriyor. Uzun zamandır, devleti, gerçek yerinde değil de yalnızca sermayenin yeniden üretimine müdahale etmesi veya etmemesi ölçüsünde hesaba kattıklarını gözlemliyorduk. Oysa devlet, sınıfsal güçler ilişkisinin maddî yoğunlaşması olarak, politik güçler ilişkisinin alanı olan özel bir alanda vardır: bu, böyle

konulmazsa devletin ekonomiye müdahalesinin kesin biçimlerinin teşhisinde daha ilk anda başarısızlığa uğranır; çünkü bu müdahale yalnızca, sermayenin yeniden üretim ve birikiminin herhangi bir soyut evriminin değişikliklerine uyarak ortaya çıkmaz, içeriğinde, biçimlerinde, doğal akışında sınıflar arası güç ilişkileri tarafından belirlenir.

Ekonomizm konusunda çekilecek ilk sınırlar çizgisi bu. Fakat ben şu öneriyi de sunacağım: kapitalizmin şimdiki ekonomik buhranının (yapısal veya değil) yorumlaması ne olursa olsun, bunun mekanik ya da otomatik bir biçimde politik buhrana ve hatta devlet buhranına dönüştüğü söylenemez. Varga'nın 1929 buhranı karşısında içinden geçtiği aşamaların tekrarlanması hoş bir şey değil: politik buhran, devletin buhranı Fransa'da, İtalya'da, Birleşik Devletler'de, Fed. Alman Cumhuriyeti'nde aynı mıdır? Üstelik Devlet buhranı da olan politik buhran her yerde var mıdır? Yapısal buhranın, somut olarak görülmesi, ama, Boccara'nın kelimeyi kullandığı anlamda, üretim ilişkilerinin yapısal buhranının, zorunlu olarak devletin buhranı olduğunu düşünmekten kaçınılarak incelenmesi gerekir. Bu da söylendikten sonra, tam tersine, devletin analizinin aşırı politikleştirilmesi yanılığına düşmemek gereğinde tamamen aynı fikirdeyiz. Şu yanılığın var: bir açıklama tipinin sonunda, devletin tüm ekonomik aygıtları devletin ideolojik-baskıcı araçlarına indirgeniyor ve tüm ekonomik müdahalelerin yalnızca sermayenin şu veya bu kesiminin bilinçli ve politik taktik hesaplarının ürünü olduğunu söylemeye kadar gidiliyor. Devletin ekonomik aygıtının özgüllüğü, ekonomik işlevlerinin özgüllüğü açık ve hiç şüphesiz, bu işlevler her zaman politik bir yöne ve temel politik bir içeriğe sahiptir, ama kendilerine özgü bir maddilikleri de vardır: bu maddilik, sermayenin yeniden üretim sürecinde bu işlevlerin eklemelişinin özelliğine bağlıdır. Örneğin, INSEE'nin kullandığı istatistik kategorilerin ne olduğunu bildiğimiz halde, INSEE'yi genel bilgilendirme sanmamamız gerektiği gibi.

Christine Buci-Glucksmann: Ben ekonomizmden, Stalinizm'e bağlı olan, ve III. Enternasyonalin tarihinde oluşan sapmaya benzer bir sapmayı anlıyorum. Ekonomizm, ekonomik alanla politik alan arasındaki diyalek-

tiği, kitlelerle devleti arasındaki diyalektiği yıkar. Araçsal bir devlet anlayışına götürür ve her burjuva devlet bir «sınıf aracı» olduğuna göre devletin somut ve özgül biçimlerinin —faşist devlet, liberal devlet, v.b.— analizini yapmayı imkânsızlaştırır.

Devleti analiz etmek, yalnızca hangi sınıfın veya sınıfın hangi kesiminin devlete egemen olduğunu söylemek değildir, fakat bu sınıf veya bu kesim ne tip bir ittifak yapabilir, hegemonyasını nasıl kurar, dayandığı kitle tabanı nedir, egemenliği altında olan sınıflarla ilişkileri nedir gibi sorulara cevap vermektir. Parti, egemenliğini kullananın büyük teknelci sermaye olduğunu ve bu egemenliğin, sermayenin birikim sürecine (kamusal finansman ile) ve geniş ölçüde dolaşım ve hatta tüketim sürecine zorunlu ve giderek artan bir şekilde müdahale eden, temsili klasik biçimlerden uzaklaşan «güçlü» bir devleti zorunlu olarak getirdiğini çok açıkça ortaya koydu. Fakat, bence, partinin şimdiki analizinin de sınırları var: devlete yirmi beş grubun hakim olduğunu söylemek, somut durumun, büyük sermayenin orta burjuvaziyle ittifak biçimlerinin, büyük sermayenin işçi sınıfı üzerinde etki yaratmak ve öbür burjuva tabakaları egemenliğine katmak için yararı olduğu yolları açıklamaya yetmez. Bence, devletin buhranı, açık olarak, işçi mücadelelerinin etkisi altında, iktidardaki burjuva blokunun kesimleri ile orta ve küçük burjuvazinin doğrudan ve işçi sınıfının mücadelesinin etkisi ile, dolaylı olarak hazır bulunduğu devlet aygıtındaki uzantıları arasındaki ilişkilerin buhranıdır.

Manuel Castells: Yapmacık muhalefetler icad etmeyelim. Herkes kabul edecektir ki buhranın çıkışı her zaman mutlaka politik bir sorundur. Hiçbir yapısal buhran, politik mücadele olmaksızın üretim tarzında ya da sınıflararası ilişkilerde bir dönüşümle açıklanamaz. İkinci olarak, çok genel düzeyde, buhranın kökeni ekonomik tabanda, üretim ilişkilerinde yatar. Fakat olayları daha yakından görelim: şimdiki ekonomik buhranın, birikim fazlası sorununu çözmek amacıyla devletin sistematik müdahalesinin, yapısal bir enflasyonu harekete geçirmesi olgusuna dayandığı kanısındayım. Devletin bu müdahalesi ile sonuçları arasında çelişki var: kârları kısıtın-

Birikim 34/48

da kamu yatırımını finanse edemiyor ve ücretleri kısmak istediğinde halkın mücadelesine çarpıyor; bu durumda, üretilen değer toplamının izin verdiği ölçünün ötesinde, krediyi ve dolaşımdaki parayı şişirecek yardım kaynakları icad etmelidir ki; bu da dolaşan parayı çoğaltır ve enflasyonu getirir.

O halde şu soruyu soruyorum: devletin müdahalesinin bu çelişkisi, birikim sürecinin «ekonomik» denilen çelişkilerine mi yoksa sınıf mücadelesine mi bağlıdır? Bence, içsel planda işçi ve halk mücadeleleri, dünya planında bağımsızlık savaşları, fazla sömürü imkânlarını sınırlandırarak, kapitalizmin yapısal buhranını, yani kapitalistler için birikimi başka bir düzeyde yeniden sağlamak gücünü artırdılar. Aynı zamanda, kapitalistler de buhranın, atlatılması için buhranın kendisini kullanmanın yollarını arıyorlar. Ve görülüyor ki, bana göre temel çelişki üretici güçlerle üretim ilişkileri arasında değil, buhranın ne yönde işletileceğini belirleyen devlet politikasına ilişkin olarak savaş halinde olan sınıflar arasındadır.

François Hincker: Castells'in bu müdahalesi, onun analizleri ile bizimkiler arasındaki yaklaşımların ve uzaklaşmaların niteliğini ortaya koydu, sanıyorum. Enflasyonun kökenleri konusunda söyledikleriyle aynı fikirde olmasam da (ama bu ayrı bir sorun); hele, genel olarak «kapitalistler» gibi formüllerini kabule daha da az hazır olsam bile, birikimin çelişkileri sorununu, birikim fazlası sorununu iyi gördüğü kanısındayım.

Formüle etmekte olduğu bazı suçlamaların, dikkatini partinin analizinin ekonomik momenti üzerinde yoğunlaştırmasından —bu durumda, bu «ekonomist» momenti bulmak kolaydır— ve partinin stratejisi ve analizinin bütününü ekonomik momenti temel bir moment olsa da yalnızca bir moment olan strateji ve analiz bütününü yeterince gözönüne almamasından kaynaklanması mümkündür. Buhran ve bu buhrandan kitlelerin çıkabilmesi için gereken mücadele üzerine parti açısından dile getirilen en kusursuz anlatımın, 22. Kongrenin, ekonomist olduğunu, özellikle de siyasal bir sorun olan demokrasi, Devlet sorunu bu Kongre'ye egemen olduğu sırada, söylemek güçtür. Emperyalizmin şimdiki evresinin teknelci devlet kapitalizmi olarak ana-

lizi özgün ise ve yalnızca klasik Leninist emperyalizm analizini yeniden sunuyorsa, yeni olanı, birikimin yeniden üretimi için devletin gerekli müdahalesini (devletçi yapı üzerinde bundan ileri gelen sonuçlarla birlikte) vurguladığındandır. Poulantzas bu konuda aynı fikirde. O halde bunun birlikte getireceği şeyleri görmek gerekir: bugün bu ekonomik müdahale devletin müdahalesinin merkezidir (ve ekonomik müdahalenin merkezi de kamu finansmanıdır). Bu, Poulantzas'ın deyişleyle söylersek, devletin özgül yerini yadsımak mıdır? Tam tersi: kamu finansmanının niteliği, kamuya ait olması, tekellerin kendileri tarafından teknelci birikimin finansmanı olmamasıdır. Kısacası, tekellerin yapamadığını devlet başarmaktadır: böylece, bu, politik bağı, devlet bağı, hiçbir zaman olmadığı kadar büyük bir özgüllükle kuşatma imkânını veren ekonomi bağının derinleştirilmiş analizidir.

Manuel Castells: Diyorsun ki: «Devlet, tekeller değildir.» Fakat devlet, acaba tekellerin devleti midir?

François Hincker: Evet, devletin bütün somut politikasının yönlendiğiyle ortaya çıkan sınıfsal içeriğine gelince, devlet tekellerin devletidir. Elbette, her sınıf devleti, iktidarda olan sınıftan olmayan insanların hizmetine başvurabilir ve bu insanlar, böylece, (gittikçe daha az biçimde) para, saygı ve mevki sahibi olabilirler. Ve elbette, her sınıf devleti, içeriğini belirleyen sınıfın ötesinde kendine politik bir taban aramalıdır; her dört işçiden biri oyunu çoğunluk için kullanıyor, günümüzdeki devletin, işçi sınıfının bir kesimi ile tekellerin ittifakına dayandığı mı söylenecektir? Devletin içeriğini, devlet personelinin, devletin politik tabanını birbirine karıştırmamalıdır.

Paul Boccara: Önce iki uyarıda bulunayım. İlk olarak, ekonomik teori alanında çalışan komünistlerin devlet teorisini geliştirmedikleri açıktır. Kendilerini üretim tarzı, TDK (Teknelci Devlet Kapitalizmi)nin gelişimi, sonra da buhran düzeyinde teorik bir analizle sınırladılar. Devlet teorisinin gelişimi için zorunlu sonuçları olan, devletin yeni görevine başvurular fakat kendilerini bu teoriye adanmadılar.

Birikim 34/49

İkinci olarak, pratiğin ateşi içinde bulunan komünist partisinin analizi yalnızca üretim tarzını değil, fakat bütün toplumu ele aldığından çok daha geniş, daha eksiksizdir. Ama bir ekonomik teorinin bir bakıma politik gelişimi de değildir. Tersine, partinin bütünü ele alan somut analizleri ve politik girişimleri, partinin davranışını zenginleştiren TDK'nin teorik analizini uyardılar. Aynı şekilde, bugün, partinin analizi ve politik davranışı, politik ve daha özel olarak da devlet düzeyinde teorik araştırmaları, 22. kongrenin cesur kararlarıyla uyarıyorlar. Fakat politik düzeydeki bu teorik araştırma ekonomik düzeyde sürdürülene karşı çıkmamalıdır. Zaten biz de buna çalışıyoruz. Geçerken belirtelim ki, **Kapital**'de, konusu dolayısıyla sık sık devlete baş vurulmakla birlikte, devletin doğrudan bir analizi yoktur. Marx için devletin, ekonominin uzantısından başka bir şey olmadığı mı söylenecektir?

Fakat özellikle, sınıf mücadelesinin ekonomi içinde olmadığına inanmak ve sınıf mücadelesi dendiğinde, politika ve devlet denildiğine inanmak, sınıf mücadelesi ve devlet ekonomisi üzerine çok yanlış bir anlayışa sahip olmak demektir. Üstelik ekonomi sınıf mücadelesine indirgenemez. Üretici güçlerin rolüne dokunmadan geçilmesi, üretici güçlerin, kapitalizmde sınıf ilişkileri olan üretim ilişkilerine ayrılmazcasına bağlı olması üretici güçlerin rolünü geçiştirmeyi gerektirmez. Marx'ın bulduğu ne sınıflar, ne de sınıf mücadelesidir (örneğin Marx'ın eleştirdiği klasik iktisatçılarda daha önce de bunlar vardı), fakat bu sınıfların ve mücadelelerinin temelini üretim ilişkilerinde, üretici güçlerin gelişimiyle bağlantılı olarak dış doğanın dönüştürülme süreci, maddî üretim süreci boyunca insanlar arasında düğümlenen gerekli ilişkiler de yatıktır. Oysa, biz bugün üretim tarzında yapısal bir buhranın ortaya çıktığını söylüyoruz. Ve bu da, bütün sınıfların ve toplumsal tabakaların hayat koşullarının ve buna bağlı olarak tüm toplumsal ilişkilerin genel bir sarsıntıya uğraması için gereken koşulları doğurur: mekanik olarak mı, çizgisel olarak mı, tek yönlü bir belirlemeyle mi? Tabii ki hayır! Bunu kim söyledi? Belki ekonominin temel ilişkilerini önemsememek ve yeterince eleştirel olmayan politik bir düzeyde kendini sınır-

landırmaya yönelmek için bundan bir çekicek gibi yararlanmak isteyenler.

François Hincker: Castells'in FKP tarafından üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkiye gereğinden fazla değer verilmesine ilişkin olan son cümlesini değerlendirmek istiyorum. Evet, gerçekte, bizce, kapitalist birikim yararına devletin müdahalesini getiren, üretici güçlerin gelişiminin sermayenin organik bileşiminin yükselmesinin kâr oranının düşme eğiliminin, ölü emeğin canlı emeğin yerine geçmesi etkisiyle sermayenin birikim fazlasına olan sürekli eğilimdir. Sınıf mücadelesi son kertede bu temel çelişki tarafından yaratılan buhranın çıkış yolunu —buhranın derinleştirilmesi veya derin değişimler— koşullandırır.

Paul Boccara: Gerçekten de... Böylece, Poulantzas genel olarak «ekonomik buhran» dan söz ediyor. Fakat 1974 - 1975'de olduğu gibi üretim fazlalığının konjonktürel buhranı ve yapısal buhranı ayırdetmek gerekir. Kapitalist ekonominin ağır basan atılımlar içeren uzun süreli bir eğilim evresinden sonra gelen çok daha önemli zorluklar içeren uzun bir eğilim dönemi ile birlikte, uzun süreli çalkantıları vardır. Bu iki savaş arası dönemde, ya da 1967 - 1969'dan beri olan durumdur. İşte toplumun ekonomik yapısının gerçek buhranına o zaman tanık olunur. Açıkça, az önce anılan, Komünist Enternasyonal'de iki savaş arasında egemen olan ekonomik analizler, kapitalizmin genel ve son buhranının ampiriko-dogmatik bir anlayışı içinde, uzun çalkantıları, bu çalkantıların içeriklerini ve yapısal zorunlu sonuçlarını önemsemiyorlardı.

Bu ekonomik analiz yetersizliğine, FKP tarafından öne sürülen Halk Cephesi çözümlüne bir süre karşı çıkan politik anlayış da bağlanıyordu. Tekelci devlet kapitalizmi ve buhranına ilişkin analizimiz, dogmatik ve sekte eğilimli bu anlayışlara oranla yeni bir çabayı temsil eder açıkça. Birikim fazlasının Marksist teorisinin gelişimi aynı zamanda hem gerçekçi hem de devrimci bir tavır mümkün kılar. Birikim fazlası kavramı, Marx'ın mektuplarından birine göre klasik ekonomi politığın sadece bilgisizleri alıkoyan zorluğunun, kâr oranının düşme eğiliminin diyalektik olmayan analizlerine oranla eleştirel anlayışı içinde kendisi tarafından öne sürülmüştür.

Birikim 34/50

Castells'in son eserinde, tekelci devlet kapitalizminin buhranı ve birikim fazlası analizimizi benimseme çabasına dikkat çekerim. Poulantzas yukarıda adı geçen kitaba yazdığı yazısında kâr oranının düşme eğiliminden başka bir şeyden söz etmiyor. Ama, bu temele dayanıldığında, ne üretim fazlası buhranları ne de yapısal buhranlar anlaşılabilir. Bir birikim fazlası değil de yalnızca kâr yüzdesinde bir düşüş olsaydı, onu yaratan tekelleri suçlayarak kapitalizmin belirsiz bir uyarılması olabilirdi. Tekelci devlet kapitalizmine geçişe imkân veren çok küçük oranda devletleştirmelerin gerekliliğiyle birlikte durum zaten buydu. Fakat, bundan böyle, yeni uzun bir atılım eğilimi evresinden sonra, buhranda olan tekelci devlet kapitalizminin kendisidir, birikim fazlasını tekeller yararına güçlendiren halk müdahalesidir.

Gerçekten, emeğin üretkenliğinin gelişimine egemen olan, üretici güçlerin gelişiminin özel tarihi karakterine ve kapitalist üretim, sömürü ve birikim ilişkilerine kapitalizme özgü sınıf mücadelelerine bağlı olan kapitalist üretim tarzı üretkenliğin gelişiminin bu biçimi, sömürülen emekçiler için yapılan harcamalara oranla maddî üretim araçlarının birikiminin artışıyla ağır basan bir şekilde oluşmaktadır. Böylece, daha önce iki savaş arasında ve özellikle bugün olduğu gibi görel olarak sürekli ve aşırı bir birikim fazlalığına sürüklenilir. İnsanlar için yapılan harcamalar da hoş görülmez bir aşırılığa varılır ki bu da bundan böyle emeğin üretkenliğinin ilerlemesine engel olur. Yapısal buhran ile birlikte üretici güçlerle üretim ilişkileri arasında çelişki patlak verir. Tüm sistem derinlemesine bozulur, çünkü aynı zamanda hem sömürü fazlasını artırmaya, rekabet ve üretim fazlasının etkisiyle ürün başına üretim araçlarının değerini ve kullanımını, birikimin amacıyla çelişkili olarak azaltmaya yönelir. Buradan özellikle üretim fazlası ve kitlesel işsizlik eğilimi, buradan da, yapısal dönüşümlerin gerekliliği doğar: bu da ivedi bir sosyalizm veya yönetici sınıfların yapısal dönüşümlere ilişkin girişimlerinin yokluğu demek değildir ama sınıfların ve yığınların mücadelelerinin politik mücadelelerinin v.b.'nin yeni imkânları ve yeni koşulları yaratılmış olur.

Nicos Poulantzas: Sorun üretici güçlere

önem verilip verilmediğinin bilinmesi değil. Her Marksist bu konuya ilgi gösterir.

François Hincker: Öyle mi? Bunu araştıran çalışmalar nerede o halde?

Nicos Poulantzas: Gerçekte sorun üretici güçlerin önemleri sorunudur. Sınıf mücadelesinin ayrı bir «düzey»ini oluştururcasına, üretici güçleri kullandığı kelime ve deyimleriyle, sınıf ilişkilerinin önüne veya dışına yerleştirirken, Boccara ile hiçbir şekilde aynı fikirde değilim: Demek ki sorun üretici güçleri unutmak değil: onların hiçbir zaman bu biçimde değil, ama belirli üretim ilişkileriyle birlikte, ve bu üretim ilişkilerinin belirleyiciliği altında, demek ki bundan böyle kendisi de emek sürecinin içinde bulunan sınıf mücadelesi gibi, kurucu birim olarak var olduğunu iyice görmektir.

Buna karşın, bu gözönüne alınmazsa, ortaya şu sonuçlar çıkabilir: önce, teorik düzeyde, teknişizm. Tarihin devindircisi (itici gücü) yel değirmeni, buhar değirmeni olur. Marx'ın kendisinin de bazan bunu söylediğini biliyorum. Fakat o tarihin devindircisinin sınıfı toplumlarda, sınıf mücadelesi olduğunu söyler özellikle. Benim için doğru olan formül bu sonucusudur. İkinci olası sonuç: politik düzeyde, teknokratizm. Bugün için bir bakıma iki tane devlet olduğunu, ayrı bir düzey olarak üretici güçlere tekabül eden bir çeşit tarafsız teknik bir devlet ve sınıf mücadelesine tekabül eden politik bir devlet, süper devlet ya da tekellerin devleti içinde devlet olduğunu, ve devlet buhranının bu iki devlet arasındaki çelişkide bulunduğunu kabul etmek tehlikesi var. Oysa bence, emek süreci ve üretici güçler de dahil olmak üzere, kurucu olarak «ekonomi»de hazır bulunan, politik yapı olarak devlettir: bilimsel araştırmada emek-gücünün yeniden üretiminde devletin rolü, toplumsal, teknik bir rol değildir, bu kesinlikle görece artık-değerin (elde edilmesine) ve sömürüye, yani sınıf mücadelesine bağlıdır.

Christine Buci-Glucksmann: Bazı iddiaların bana çelişkili görüldüğü ölçüde, devlet ve devlet buhranına daha doğrudan dönmek istiyorum. Tekelci devlet kapitalizminin her şeyden önce bir devlet teorisi olmadığı konusunda Paul ile aynı fikirdeyim. O halde, tutarlı olalım. Tekellerin devletinden sözedildi-

Birikim 34/51

ğinde olsa olsa eğilim durumundaki bir olgu belirtiliyordur: hâkim sınıf tekeli kesiminin devletin içindeki egemenliği. Aynı şekilde bundan birtakım özgül sonuçlar çıkarılabilir, zaten bizim de yaptığımız bu. Bilinmesi gereken, örneğin şudur: Temsili kurulların demokratik içeriğini gittikçe daha çok boşaltan, devlet aygıtı tarafından ve içinde halk ve özel sektörün homojenleştirilmesini gerçekleştiren, yürütme gücü çevresinde toplanmış, başkanlıkçı, güçlü bir devletin ortaya çıkışı. Böyle olsa bile, devlet biçiminin, zorlayıcı ve ideolojik aygıtının, burjuvazinin değişik kesimleriyle ilişkisinin, kitlelerle ilişkisinin ve işçi sınıfı buhranının bölümleri üzerindeki özgül sonuçlarının somut ve işlemsel bir analizi var mı? Sanmıyorum.

Bu açıdan, tartışmanın teorik-politik boyutu, anti-ekonomist boyutu üzerinde de durmak istiyorum. Marx'ın buluşunun, üretim ilişkileri içinde sınıfların varlığının temellerini bulmakla sınırlandığını sanmıyorum. Hiç şüphesiz bu temeldir, ama **Komünist Partisi Manifestosu**'ndan Komün üzerine analizlerine kadar önerilenler de temel ve politik olarak kesindir: sınıflar, mücadeleleri içinde, devlet tarafından ve devlet içinde egemen yönetici sınıf olarak meydana gelişlerinde varolurlar. Çünkü en sonunda, bu tartışmanın devamında, Marksist devlet teorisinin gerçekten var olup olmadığının sorulmasına gidilebilir. Oysa bu teori vardır fakat şüphesiz çok özgül bir biçimde. Bir yandan, her devlet bir sınıf diktatörlüğüdür, türünden genel önermelere imkân veren soyut bir teori olarak. Bir yandan sa soyut-somut bir teori olarak: Marx bonapartist devleti, Lenin çarlık devletini sonra sovyet işçi-köylü devletinin bürokratik bozulmalarını, Gramsci faşist devleti analiz ettiler... Bugün bu çifte işleyişten yola çıkarak, devleti ele almalıyız.

Bu açıdan, tekeli devletin ekonomik işlevlerinin ekonomi ve politika arasında, «kollektif sömürücü» devlet ve kitleler arasında ilişkileri önemli derecede değişime uğrattığı kesindir. Ne olursa olsun, bu devlet, şu veya bu şekilde sınıfsal maddiliğinin yıkılması gereken bürokratik-zorlayıcı bir sınıf aygıtıdır.

Devlet buhranının, toplumsallaştırılmış ekonomik işlevleriyle «sıkı sıkıya» politik işlevleri arasındaki çelişkiye bağlı olduğunu

sanmıyorum. Bu buhran, 1917'deki gibi devletin çöküşünü ve ikili bir iktidarı birlikte getiren devrimci bir kopuş durumunun devlet içinde dile gelmesi de değildir. Ve böylece, yeni bir devletin (sovyet) parlamenter bir devletin yerini alarak kurulması da değildir. Yasal devletin dışında ve ona paralel olarak örgütlenen burjuvazinin açısından ikili bir güç de söz konusu değildir: bu da Gramsci'nin analiz ettiği gibi faşistleştirme buhranına götürür. Bana öyle geliyor ki, büyük sermayenin, kitlelerin ve işçi sınıfının üstünde etki yapmaya çalışarak, iktidar bloğu içindeki iktidatının ekonomik-politik biçimlerini yeniden kurmaya, buhran içinde buhranı etkileyecek yollar aramaya çalıştığını gözden kaçırmamak gerekir (sözgelimi yeniden gerici bir blok kurulması için Chirac'un yaptığı girişim) örneğin birtakım ekonomik ve politik uzlaşmalar yoluyla bunu gerçekleştirebilir. Eğer buhran egemen kesimin toplumun bütünüyle olan ilişkilerinin buhranının devlet içindeki bir sonucuysa, devletin buhran içindeki ve buhran üzerindeki müdahalesinin, belirtilerini örneğin Federal Alman Cumhuriyetinde gördüğümüz (mesleki yasaklar) ve dikkat etmemiz gereken yeni otoriter devlet biçimlerine yer verip vermeyeceği sorulabilir.

Manuel Castells: Boccara diyor ki bize, komünist iktisatçılara gelince, tekeli devlet kapitalizminde önce tekeller teorisi yapıldı. Fakat tekeller teorisi devlet teorisi olmadan, bu teoriyle uygun adım yürümeden kurulabilir mi?

Gerçekten, tekeller ekonomik varlıklar değildirler, bunlar burjuvazinin kesimleridir, günümüzde egemen kapitalist kesimdir. O halde, tekeller - devlet ilişkisi, tarihî olarak belirlenmiş sınıf ilişkileri bütününe gözönüne alınması gereken sınıf ilişkisidir. Devlet teorisi tekeli yoğunlaşma sürecinin yönlendirdiği bir teoriden ileri gelemez.

Öte yandan, sınıf ilişkilerinin her zaman politik düzeyde ifade edildiğini ve hatta diyebilirim ki onları ifade eden politik ilişkilerce temel olarak belirlendiğini hesaba katmadan, ekonomik temel teorisi, üretim ilişkileri teorisi yapılabilir mi? Birikim ve sömürü süreci somut olarak devletin çevresinde döğümlenen ilişkiler tarafından belirlenir; birikim ve sömür-

rü, devlet tarafından, devletin içinde, devlet için sınıf mücadeleleri dışında düşünülemez.

Devletin şu ünlü müdahalesine gelince, bu konuda şunu söyleyeceğim: kapitalist bir devletin konut, sağlık, v.b. politikasının özünde kapitalist sınıfın genel çıkarları yararına bir politikadan başka bir şey olmaması doğaldır. Fakat burjuvazinin bu egemenliği, burjuvazinin hakim olduğu fakat emekçilerin de bazı kazanımları empoze edebildikleri, devlet aygıtlarının yapısı ve işleyişinde çelişkiler de yaratabildikleri, sınıflar arası güçler ilişkisinin billürleşmiş ifadesidir. Ne olursa olsun, devletin bir müdahalesine meydan verecek bir tedbir çevresinde gerçekleşen sınıf mücadelesinin asla herşeyden önce teknik olmadığı açıktır; şu bölgede yüz yataklı, şu bölgede elli yataklı, hastane, fakat herşeyden önce bu tedbirin sınıfsal yönlendirilmesi için olan mücadele — somut teknik de zaten bundan doğar.

Son olarak, devlet üzerine tartışmanın bulunduğu durumdan bizim için önemli bir başka sorun çıkıyor: Boccara birikim fazlasından ve kâr oranının düşme eğilimi ve karşı-eğilimlerinden söz etti. Bence, bunlar yalnızca üretici güçlerin hareketinden değil özellikle, işçi sınıfının değişik derecelerde aşırı sömürülme kapasitesinden doğmaktadır, ve bu kapasitede devlette rol oynamaktadır. Daha esaslı olarak —bu, kapitalizmin merkezindeki çelişkidir— kapitalist sınıf üretici güçlerin gelişmesini, yalnızca kapitalist üretim ilişkileri altında gerçekleştirebilir: en sonunda, işçisiz bir üretim düşer ama işçi olmayınca, artık değer de olmaz...

Kapitalizmin bugünkü buhranına yol açan baş çelişki, bence bu üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki eklemlenme düzeyinde değil, fakat verili, toplumsal ve politik koşullar içinde, birikim sürecini olağanüstü bir şekilde kolaylaştıran ya da engelleyen bu koşullar içinde, sermayenin birikim süreci düzeyindedir.

Stratejik sorun şudur o halde: burjuvazi bu koşulları kendi yararına ele geçirebilir mi? Bunu yapabilirse, kapitalizm buhrandan çıkacaktır yoksa bu buhran daha da ağırlaşacaktır; seçenek, kapitalizmin olduğu gibi muhafaza edilmesi veya sosyalizme geçiş değildir, kapitalizmin yeni bir tarihî düzenlemesi ya da sosyalizme doğru bir geçişi başlatan

buhrandan çıkışıdır. Asla salt ekonomik bir analiz bu seçeneği açıkça ortaya koyamaz ve emekçi güçlere onu çözme yolunu veremez.

François Hincker: Fakat zaten, komünistlerin politikası bir bütündür, ve 22. kongre ekonomik araştırmaları; sınıf ilişkileri analizini, buhranın tüm yönlerinin analizini toplayıp birleştiren bir bütündür. Ve Castells'in sözünü ettiği bu seçenek üzerine kitlelerin dikkatini açıkça çektiğini sanıyorum. Partimiz, buhrana herhangi bir çözüm olmaz, kapitalizmin her türlü düzenlemesiyle kopma olmaksızın, reformist bir politikayla kopma olmaksızın halkın ve emekçilerin çıkarlarına uygun bir çözüm olmaz derken, tam da bu seçenekten söz ediyor...

Devleti tartışırken, aynı anda zorunlu olarak üretici güçlerin yapısı ile üretim ilişkilerinin yapısı arasındaki çelişkinin tartışılıyor olması, bana çok eğlendirici ve belirtisel görünüyor. Bu en sonunda devlet üzerine gerçek bir tartışma yürütüldüğünü kanıtıyor. Beni şaşırtan şey, analizi Marksizm'in merkezinde olan bu çelişki (çünkü bu çelişki sınıflı toplumların merkezindedir,) üzerinde hâlâ yanlış yorumlar yapılabilmesi bu yanlış yorumlar, bu çelişkiye ilişkin çalışmaların olağanüstü derecede eksik olmasından ileri gelmektedir. Kapitalizmde, tarihin devindiricisi, aynı zamanda üretici güçler ve sınıf mücadeleleridir, yani kapitalist sınıf egemen oldukça, genişletilmiş bir temel üzerinde sermaye birikimini yeniden üretme mücadelesidir. Ancak biriktirebileceği ölçüde sömürür ve üretici güçleri kullanır. O ne bir Promethe'dir, ne de kötü biri bir kapitalisttir. Yalnızca genişletilmiş bir temel üzerinde birikimi yeniden üretmek, hem aşırı sömürmektir (fakat aşıldığında emek gücünün yok edildiği sınırı geçmeksizin), hem de emeğin üretkenliğini yükseltmektir (fakat aşıldığında sermayenin artık kâr edemediği sınırı geçmeksizin). Politik mücadeleler, devletin müdahalesi, bu iki eğilimden hiçbirini yaratmaz, onları durdurur, hızlandırır, sömürüyü şu veya bu halk tabakası üzerine itaştır —bugün hemen hemen hepsine— biriktirme imkânını burjuvazinin şu veya bu tabakasında —bugün tekellerde— yoğunlaştırır. Bu açıdan; kapitalizmin ve emperyalizmin yükselen ve klasik dönemlerinde, bu «müdahale» doğal olarak kaçınılmaz olduğu,

ama bu sürece bir dış destek yaptığı halde (gümrük politikası, para politikası, bir ceza ve medenî hukukî sisteminin kurulması, bir baskı aygıtının geliştirilmesi, v.b.) bugün, devletin bu müdahalesi ekonomik temelin kendinde yapılmaktadır.

Bu nedenle, devleti değiştirmek her zaman için bu destekleri değiştirmekse, bugün önce bu hayatî temel müdahaleyi değiştirmek, biricik devlet-tekel mekanizmasını kurmaktır elbette. Ve bu biricik mekanizmayı kırmak, şüphesiz ki INSEE'nin, maliye ve sanayi bakanlığının elektronik beyinlerini kırmak değildir, fakat muhakkak ki olduğu gibi bir bütçede ya da ulusal bir saymanlıkta görevlendirilmiş —komünist de olsalar— teknisyenler yerleştirmek de değildir. Bu yalnızca, toplumsal yatırımlara daha çok, ayırmak, tekellere daha az para yardımı yapmak değildir, bu yalnızca devletin maliyesinde bir reform yapmaktır, devletin ekonomik aygıtının değişik öğeleri arasında sürdürülen ilişkileri değiştirmektir, bunların bazılarını kaldırmaktır, başka bazı öğeler eklemektir. Ve tüm bunların çevresinde sınıf mücadeleleri olacaktır, zaten daha şimdiden sınıf mücadeleleri vardır. Sözü uzatmazsak tekellerin politikası, reformist politika, devrimci politika vardır...

Paul Boccara: Kapitalist sınıfın tekeli kesiminin egemen rolü, devlet ile olan özel bağı, bunlar en azından Lenin'in analizlerine dek uzanırlar. Sanırım bizim payımızı oluşturan şey, toplam toplumsal organizmanın büyüyen sınıf mücadeleleri ve yeni politik mücadelelerden geçerek, kapitalizm çerçevesi içinde bile, ekonomik yapının dönüşümü ile ekonomik yapının buhranına karşı oluşan tepkisini vurgulamaktır. Bize göre, üretici güçleri sınıf mücadeleleri ve ilişkilerinden ayırmak gerekirse, Marksizme yapılan eski bir suçlamaya göre, yalnızca üretici güçlere bağlı bir hareketin sözkonusu olmadığı zaten görülüyor. Böylece, örneğin tekeli devlet kapitalizminde kamu finansmanının analizi ile (Hincker'in de belirttiği gibi, kamuya ait olan ve devletin özgüllüğüne gönderen bir finansman) toplumun bütünü adına devletin bu gücü davrandığı varsayılan ekonomik yapının ve toplumsal düzenin topluca dönüşümü içinde ve

ekonomik yapının buhranına olan tepkisi ele alınmaktadır. Ayrıca tekellerin burjuva devlet üzerindeki egemenliğinin, tekeli devlet kapitalizmi koşullarında durmaksızın kendini güçlendirmeye yönelerek, devletin sınıfsal içeriğini nasıl tüketmediği bu şekilde daha iyi anlaşılır.

Bununla birlikte, adı geçen yazısında Poulantzas'ın dediği devletin, mücadele halindeki sınıflar arasındaki güç ilişkisinin maddî yoğunlaşması olduğu görüşünde değilim. Bu şekilde, sınıflar arasındaki güç ilişkisini ifade eden ya da saptayan bir çeşit tarafsız devlet anlayışı eğilimi ortaya çıkar. Gerçekte ise, devlet, toplumun bütünü adına yasal olarak davrandığı kabul edilen, tüm toplumdan kaynaklanan fakat gerçekte kapitalist toplumda kendi egemenliği için sömürücü sınıfın ele geçirdiği, örgütlenmiş, fizikî ve manevî bir gücü yansıtır. Büyük burjuvazi devletten sınıf mücadelesi içindeki konumunu güçlendirmek için yararlanır.

Devlet sermaye gibi bir ilişkidir deniliyor. Fakat marksist teori sermayenin bir ilişki olduğunu açıkladığı zaman bunun yalnızca toplumsal sınıflar arasında bir ilişki olduğunu söylemek istemiyor. Bu ilişki, maddî üretici güçlerin gelişiminin özel bir türüne bağlı özgül bir sömürü ilişkisidir. Ve kapitalist burjuvazi maddî üretim araçlarını sermaye biçimi altında eline geçirmiş, tekelleştirmiş olduğu için sömürebilir, egemen olabilir. Ve eğer üretici güçlerin bu tür bir gelişimi içinde, özellikle, bu biçimde mülk edinilmiş üretim araçlarının birikimini artırmaya çalışıyorsa, artık değeri çıkardığı ve yerlerini maddî araçlarla doldurabileceği emekçilerin hak isteklerine karşı baskı yapabilmek içindir.

Devletin kendisi de, özellikle ekonomik kesintiler sayesinde (vergiler, v.b.), sömürü sınıfımız ve gittikçe artan derecede bu sınıfın tekeli kesimi tarafından ele geçirilen, özgül fizikî ve manevî toplumsal aygıtların temel olan, özgül maddî araçların hazırlanmasını içerir.

Şüphesiz, araçsal devlet anlayışı indirgeyicidir. Salt egemen sınıf tarafından «kullanılan» aygıtlar yoktur ve sınıf mücadelesi kendileri de toplumun bütünüyle ilişki halinde olan, kendileri de mücadelelerin ürünü olarak dönüşmek üzere olan ve buhran içinde bulunan bu aygıtlarda da yer alır. İşte bunun

Birikim 34/54

içindir ki, örneğin tamamen yeni aygıtlar yaratmak imkânının hayaliyle bu aygıtların kayıtsız şartsız yıkımlarını öneren, sektör ve goşist bir anlayışımız yoktur. Fakat sağcı bir tarafsız aygıtlar anlayışımız da yoktur, çünkü bu aygıtlar tekeller ve sömürücü azınlığın, şimdiki ve geleneksel sınıf egemenliği tarafından ve bu egemenliğin damgasını taşımaktadır. Çok derin demokratik dönüşüm ve çok uzun yapım-yıkım süreci açık olarak tekeli ve burjuva devlet makinesinin özgül çarpıtılmasını ve ele geçirilmesini kapsar. Uğrunda mücadele ettiğimiz derin demokratik dönüşümün devrimci bir sınıf içeriği vardır. Özgürlükleri cesurca geliştirerek, işçi sınıfı ve emekçi kitlesinin benzeri görülmemiş politik yükselişini ve bireylerin büyük kitlesinin, çoğunluğun gerçek çıkarlarının politik üstünlüğünü sağlamaya çalışır.

Nicos Poulantzas: Önce belirteyim ki devletin, hep özgül bir şekilde, sınıflararası güç ilişkilerini yoğunlaştırdığı söylediğim zaman, bu hiç de soyut değildir, çünkü kapitalist devlette bu güç ilişkisi her zaman burjuvazinin ve onun egemen kesiminin yararına ve bu devletin onları temsil ettiği ve egemenliklerini aktif olarak yeniden ürettiği anlamına gelir: bu anlamda devlet stratejik bir alandır. Öte yandan, Boccara'nın benim sağcı tarafsız devlet anlayışım olarak adlandırdığı gözlemine, fikrimi kolaylıkla açıklayabilmemi sağladığı için hoşnut olduğum gözlemine gelince, devletten, güç ilişkisinin maddî yoğunlaşması olarak sözettığıme dikkatini çekeceğim: Çünkü devlet bu ilişkiyi yoğunlaştırmakla birlikte, Boccara'nın az önce söylediklerinin karşılığı olarak ve tamamen maddî aygıtlara dayanır, çünkü gerçek seçenek bir ilişki-devlet ile aygıt-devlet arasında değil fakat benim sunduğum anlayışla araçsal devlet anlayışı arasındadır. Devletin bu maddiliği demek ki yalnızca elkonulması yeterli olan, kamu finansmanı, devletin elinde bulunan maddî araçlar değil, fakat devletin pratiklerinin, kendi bağrında kapitalist toplumsal bölünmesini yeniden ürettikleri özgül biçim, yani kapitalist devletin kurumsal çatisinin kendinde burjuvazinin sınıf egemenliğini taşıdığı özgül biçimdir: halk kitleleri bu gerçeği (maddiliği) kökünden dönüştürmezlerse, devlet kapitalist sınıfın egemenliğini yeniden üretmeye devam edecek demektir.

Bu, bence, tek doğru Marksist devlet teorisidir: Marksizmin klasikleri tarafından geliştirilmemiştir, zaten bu şekilde, bu yönde bir takım bilgilere karşın, Gramsci'de bile görülmez. Herkesin bildiği ve Boccara'nın dediği gibi, partinin iktisatçılarının ilgilenmeye başlamasından çok önce, üzerinde uzun zaman çalıştığım bu teori şimdi ve bir raslantı sonucu olarak değil ancak çağımızda geliştirilebilir. Ve ben de, kendi payıma, sizin ekonomik analizinizin bazı öğelerini kabul ettiğim gibi şimdi sizin de, bu çalışmanın bazı öğelerini kabul ettiğinizi görmekten hoşnut olurum.

Devletin sağcı kavranışı konusuna geri dönecek olursak, hep düşündüğüm ve yazdığım gibi, bir teori eksikliği durumunda, TDK'nin belirli eski analizlerinden kurtulmaya çalışan bir belirli devlet fikrinin aslında araçsal bir anlayıştan kaynaklandığı ve böylece bir sağ sapma etkisi yaptığı kanısındayım. Devletin sınıf içeriğini, devletin personelini, devletin politik temelini ayırmakta Hincker'le aynı fikirdeyim. 1974'de **Humanite'**ye yazdığım bir yazıdan bu yana tekellerin devlet içinde egemen rolü oynadığını söylemekte de sizlerle birleşiyorum. Ama ben şunu diyorum: bugün tekeli sermayenin yoğun bir hemonyası olsa da, bu, burjuvazinin tümüyle birlikte oluşan bir şeydir. Sizler, burjuvazi kitlesini de halkın arasına katıyorsunuz. Tekeli olmayan kesimlerin (tekeli olmayan burjuvazi de bunun içinde) tekeller tarafından genelleştirilmiş sömürsü gibi deyimlerin sizin kavrayış tarzınızı aştığını kabul ettiğim halde, artık-değerin burjuvazinin kitlesinden finans gruplarına aktarılması gibi bir olaya vardığınız öneme ben katılamıyorum. Burjuvazinin kitlesi özü gereği sömürücüdür.

Paul Boccara — Kapitalistler sömürücüdürler; biz de işçilerin onlarla çelişmesini gizlemeye çalışmıyoruz. Ama kapitalistlerin kitlesi de, artık-değerin ve sermayelerin mümkün olduğu kadar fazlasını emen tekellerin gittikçe artan egemenliği altına girmektedir. Kamu kaynaklarını da talan eden bu egemenlik, ayrıca TDK'nin buhranı koşullarında, gittikçe çokuluslu gruplara, özellikle de ABD ve Batı Almanya kökenli olanların eline geçiyor. Küçük kapitalistler üzerindeki bu egemenliği görmemek, büyük sermayeden hoşnutsuzluklarının yumuşamasına yol açar.

Birikim 34/55

Ama hepsinden önemlisi, işçi sınıfının bir parçası olmayan, ama burjuvaziye değil de onlara yaklaşan maaşlı işçiler kitlesini düşünme gereği. Bunların sayısı ve rolü, TDK'nin buhranında bir başka yeni fenomeni oluşturur.

Başka nedenler de olmakla birlikte, özellikle maaşlı emekçiler toplamı etkin nüfusunuzun büyük çoğunluğunu temsil ettiği için, ne Lenin'in proleterya diktatörlüğü üzerine metinleri, ne de Gramsci'nin «siper savaşı» üzerine metinleri, bugünkü Fransa'nın durumuna tekabül etmemektedir.

Christine'in de kendi eserinde değindiği Gramsci'nin metinlerine gelince, Batı Avrupa'nın eski bir kapitalist ülkesinin üzerine yeniden düşünme çabasına karşın, bugün artık basit bir siper savaşıyla kendimizi sınırlayamayacağımızı görmek gerekir. Ayrıca, Gramsci'ye bu «siper savaşı» imgesini düşündürten 1914-18 savaşının sonucu da, bir «harekât savaşı» ile alınmıştı —ama bu sefer, yeni bir ateş gücü ve yeni bir siperlenme çizgisine dayanan bir yeni «harekât savaşı» biçimi— yani hareketli siperler olan tanklarla.

Günümüzde, 22. kongremiz tarafından önerilen, sosyalizme demokratik ve devrimci yol perspektifi içinde, ülkemizde, tekelci devlet kapitalizminden kopuşun aynı zamanda hem çok uyarlanmış hem de çok atak bir anlayışını geliştirmeye çalışıyoruz. Böylece, emekçilerin ve tüm Fransa halkının ekonomik, demokratik ve politik kazanımlarını, tekellere ve onların boğucu egemenliğine karşı birleştiriyoruz. İşçi sınıfının, tüm emekçi tabakalarının ve özellikle en çok sömürülenlerin, politik, kültürel, maddî, v.b., yükselmesini birlikte getiren, özgürlüklerin yeni ilerleme biçiminin içeriğiyle, önerdiğimiz yeni ekonomik büyüme biçiminin sınıf ve kitle içeriğiyle (harcamaların ağırlıklı emekçiler için yapılması ve maddî üretim araçlarının harcamalarının ekonomisinin yapılmasından başlayarak) birleştirmeye çalışıyoruz. Değişik halk mücadelelerinin yakınlaşmasını, büyük sermayenin tüm gerici yeniden elde etme girişimlerine karşı, çoğulcu demokrasi alanında ve işçi sınıfının mücadelesi çevresinde geliştirmeye çalışıyoruz.

François Hincker: Zaten yeni olan olayın genişliğidir, ama bu olay kapitalizmin ayrılmaz-

casına içindedir: sermaye tanım olarak rekabete dayanır. Kapitalist olmak, her zaman komşunun elde ettiği ortak-değerden pay almaya çalışmaktır... Bu eğilim kapitalist sınıfın tümünün bütünleşmesini engelleyemediği, bir dönem olmuştu; Brown hareketi* gibi, tersine döndürülebilir ve kendini ortadan kaldırılabildi. Bugün, artık-değeri kendine doğru çekenler hep aynı kişiler.

Nicos Poulantzas: Belki, ama ideolojik olarak, politik olarak bütünleşme çabası daha güçlü kalıyor. Devlet buhranı, şüphesiz temel neden iktidar bloğunun ve bu bloğun egemen kesiminin halk kitleleriyle şimdiki ilişkilerinde yatmakla birlikte, iktidar bloğunun çözüme eğilimiyle, varlığını sürdürme eğilimi arasındaki çelişkinin sonuçlarıdır.

Christine Buci-Glucksmann: Gerçekten de, Gramsci'nin asıl katkısı egemenlik aygıtlarının, bir sınıfın (ya da sınıfın bir kesiminin) kendi birliğini, kendi ittifaklarını, kendi iktidar bloğunu çelişkili olarak yeniden oluşturmasına imkân veren politik kurumların analizine dayanır. Devletin toplumun içine girme biçimlerinin, üretici güçlerin örgütlenme biçimlerinin (taylorizm, fordizm üzerine açıklamalar) bu Gramsci'ci analizi II. ve hattâ III. Enternasyonal'de koyulduğu şekilde ekonomik/politik ilişkilerin dönüşümünü zorunlu olarak sürükler. «Mevzi savaşı» hiç bir zaman «strateji savaşı», toplumun dönüşümünde kopma zamanlarını dışalamaz: toplumdaki devlete geçtiğine göre onun koşullarını değişime uğratar ve toplumsal hareketleri, «temeldeki» demokrasi biçimlerini yeniden değerlendirir. Egemenliğin örgütlenme biçimlerine ayrıcalık tanıyan tarihî analizin hem teorik hem de stratejik bir ilkesidir. Bugün sözkonusu olan, Fransız devletinin buhranının, öteki sınıflarla ilişkilerinde egemen olan tekelci kesimin egemenliğinin buhranının sonucu olup olmadığı (bu konuda hâlâ tartışmak gerek) bilinmesidir.

Ve egemenlik deyince, bir sınıfın toplumun tümünü yönetme yeteneğini (ekonomik, politik, ideolojik, kültürel yönetim), devletin, ittifaklarının ve değişik egemenlik aygıtlarının (fabrikadan okula ya da danışmaya kadar)

* Brown hareketi: Bir sıvı içindeki mikroskopik parçacıkların, moleküllerin çalkalanmasından ileri gelen, aralıksız hareketi.

aracılığıyla belirli bir politikayı kitlelerin onaylamasını örgütlenme yeteneğini anlamak gerekir. Bu bana politik kavgamızda daha önemli ve güncel görünüyor.

Devlet içindeki tekelci egemenliğinin, De Gaulle'den bu yana, burjuva hakimiyetinin gerçek bir yeniden örgütlenmesini getirdiği ölçüde bunu daha önemli buluyorum. Örneğin devlet aygıtına doğrudan bağlı yeni bir «organik aydınlar» tabakasının «teknokratlar» yaratılmasında, devletle gittikçe daha çok bütünleşen bazı aygıtların (örneğin, televizyon) oynadığı yeni rolü düşünüyorum. Toplumumuzun şimdiki buhranı, işçi sınıfının sömürülmesine bağlı olan ana sınıf çelişkisinin yanında yeni çelişkiler geliştirerek geleneksel egemenlik aygıtlarını da (okul, aile) kuşattı. Başka deyişle, sınıf-toplum-devlet ilişkilerinin hakimiyet terimleriyle yapılan analizi, sosyalizme demokratik geçişte işçi sınıfının hakimiyetinin kurulmasını daha iyi çizmeye imkân verir. Çünkü egemenlik kavramıyla karıştırılmaması gereken sınıf yönetimi kavramının kendisine saldırır. Ama bu da başka bir tartışmanın konusudur.

François Hincker: Herşeye karşın, karşı çıkanların yaptığı gibi Fransız halkının birliği sorununu tekelci olmayan burjuvaziyle ittifakı sorununa indirgememek gerekir. Fransa halkının birliği, herşeyden önce tüm emekçilerin birliğidir. (Ücretlilerin % 80'i işçiler, memurlar, aydınlar; komünistler, sosyalistler, radikaller, partisizler, hristiyanlar, De Gaulle'cü yurtseverler...) «TDK» sorununda kendini açıkça ortaya koymadı, sermayenin birikim süreci düzeyinde nesnel tarihî eği-

limin, tekelci olmayan burjuvazinin artık gelişme imkânının bulunmaması olduğunu söylemek istediğimizi hatırlatmamıza gerek var mı? Nokta ve işte hepsi bu. Fakat yine de her, strateji için kapitalizmin her sınıfa sunduğu tarihî perspektifleri ortaya çıkarmak zorunludur...

Aynı şekilde, tekelci devlet kapitalizminin devlet buhranı her şeyden önce bu devletin halk kitleleriyle her konuda karşı karşıya gelmekten kaçınmasında artık gittikçe güçsüz kalmasıdır! Devlet artık, hakem-Devlet sınıflar üstü devlet konumunu koruyamamaktadır. Politik değişim, Devlet'in değişimi sorununu artık geçiştiremez. Bu olgunun yansımaları devleti içten sarsar: kitlelerin demokratik hak taleplerine devlet aygıtının üyelerinin demokratik hak talebi cevap vermektedir.

Devlet buhranını, «iktidar bloğu»nun buhranı olarak, iktidar bloğu varolsa bile, analiz etmek çok soyuttur. Buhranın nesnesi, alanı, demokrasi sorunudur: kimin için devlet, nasıl devlet, ne yapmak için devlet, mücadelelere yardım etmek için, çok değişik kategoriden hak taleplerini yerine getirmek için devlet, gerçekten kamu hizmetlerini ile toplumsal hizmetleri gerçekleştirmek için devlet mi yoksa para devleti, bazı kişilerin devleti mi? Ben kendimi devlet aygıtında ve devlet sorunu çevresinde kitlelerde olup bitenleri anlatmakla sınırlandırıyorum. Şimdilik bu, belirsiz, çoğunlukla idealist, henüz değişim koşullarına ve yollarına gerektiği gibi bağlı olmayan bu terimlerle ifade ediliyor. Kabul ama böyle dileklerin içlerinde neler sakladığını görmeyen var mı?